

SÁRHEGYI TAMÁS FELICIÁN
1956 emlékezete Kanadában

A forradalommal összefüggő iratanyag a Torontói Magyar Ház archívumában

„Nem feledhetünk bús lemondásban,
S addig míg ott pusztít ellenség,
minket hív egy szent kötelesség,
Harcolni e honért.”
(Szóhner Gábor: *Legyünk, magyarok.*)¹

Jelen tanulmány célja, hogy a kanadai magyarság egyik legjelentősebb kulturális intézményének, a Torontói Magyar Háznak, a Mikes Kelemen Program keretében a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár állományába érkezett levéltári anyagának 1956-os összefüggéseit ismertesse. A fentebbi versrészlet egy kiváló illusztrációja általában véve az emigrációban élő magyarság, de itt kifejezetten a forradalom után Kanadába érkezett emigráció főbb identitás-kérdéseinek és problematikájának: a magyar nyelv, kultúra, tehát a múlt és a nemzeti identitás megőrzése, a közös emlékezéssel a felejtés elkerülése. A Torontói Magyar Ház és archívumának létrejötte és fennmaradása is ezt a célt szolgálta Kanadában. A címben megjelölt emlékezet-kontextus abban az esetben lehetne kérdéses a kutatás szempontjából, hogyha nem lenne ismert az archívum struktúrájának és rendezésének szubjektív, levéltár-módszertani szempontokat néhol figyelmen kívül hagyott megvalósulása. Megállapítható azonban, hogy az archívum önmagában egy olyan emlékezeti konstrukció, amely reprezentatív a kanadai magyarság életére és önszerveződésére vonatkozóan.²

A tanulmány közvetlenül nem csatlakozik azokhoz a tudományos munkákhoz, amelyek 1956 politika- és társadalomtörténetével, az áldozatok sorsával, esetlegesen az '56-os emigráció történetével foglalkoznak.³ Az elérhető források vizsgálatával arra keresi a választ, hogy a forradalom után

Kanadába érkező magyarság hogyan alakította ki saját identitását és kötötte össze az 1956-os forradalommal. A forradalom mint identitáskonstruáló jelenség, hogyan tükröződik az archívum iratanyagában. Milyen írott és vizuális források állnak rendelkezésre a téma vizsgálata során. Milyen társadalmi recepciók születtek 1956-tal kapcsolatban. A felmerülő kérdések megválaszolása utat nyithat – legalábbis segítségére lehet – olyan későbbi kutatások megvalósulásának, amelyek a kanadai magyar diaszpóra identitására, közösségi tudatára, kollektív emlékezetére irányulnak.

Az alapvető forrásbőségen túl az iratanyag – a témára vonatkozó – jellegzetességeit tekintve elmondható, hogy számos személyi hagyaték (1956 októbere után Kanadába érkező személyektől), kulturális intézmény és egyesület iratanyaga tartalmaz '56-tal, de főleg a forradalom kommemorációjával foglalkozó dokumentumot. A különböző források között található hivatalos iratok, egyesületi nyomtatványok, röpiratok, levelek vagy művészeti alkotások, ezeket megőrkítő fényképek, összegyűjtött sajtótermékek és újságkivágatok. A különböző magyar és angol nyelvű újságok és napilapok kivágatai eklatáns részét képezik a gyűjteménynek, ahogyan a sajtótermékek és azok részletei tipikus történeti forrásként értékelendők az emigrációs és diaszpóráközösségek kapcsán.⁴

A kanadai magyar diaszpóráközösségek több hullámban érkeztek új hazájukba. Az első nagyobb emigrációs hullám 1945 és 1947, majd 1956 októbere után érkezett Kanadába.⁵ Az egy időben történő új haza keresése és megtalálása természetesen alkotta meg a kint is kapcsolatot tartó közösségek identitásának alapját. Más politikai preferenciákkal rendelkeztek a különböző időpontban emigrált magyarság tagjai,

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) P 2343 - I. - 19. Szóhner Gábor hagyatékából származó kéziratos vers részlete.

² George Demmer rendezésével kapcsolatban lásd: *Bakó Zsigmond: Hazatérő múlt – A Torontói Magyar Ház gyűjteménye című dolgozatát jelen füzetben.*

³ Ld. pl. a teljesség igénye nélkül: *Rainer M. János: Az 1956-os magyar forradalom.* Bp., 2016. 188.; *M. Kiss Sándor: Közelítések 1956: tanulmányok, esszék, előadások.* Bp., 2011. 379.; *Nóvé Béla: Patria nostra – '56-os menekült kamaszok a Francia Idegenlégióban.* Bp., 2016. 505.

⁴ A források természetével kapcsolatban ld. *Bakó Zs.: i. m.*

⁵ A (kanadai magyar) emigráció történetére vonatkozóan vö. *Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza.* Bern. 1985. 204–283.; *Borbándi Gyula: Hungarian Emigrants and the Revolution.* In: 1956: The Hungarian Revolution and War of Independence. (Ed. Lee Congdon–Király K. Béla–Nagy Károly.) 2006. 672–694.; *Peter Hidas: Arrival and Reception: Hungarian Refugee.* In: The 1956 Hungarian Revolution: Hungarian & Canadian Perspectives (Christopher Adam–Tibor Egervári–Leslie Laczkó–Judy Young). Ottawa. 2010. 223–255. *Lénárt András: A Nyugat képe életintertjükben. 1956-os magyar emigráns diákok életút-elbeszélései menekülésekről, a Nyugatról, a Keletről.* Doktori disszertáció kézirata. 2009. 277. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/lenartandras/diss.pdf> (2017.08.15.)

így lehetséges, hogy a magyar közösségek is külön entitásként kezelték az ötvenhatos magyar emigránsokat Kanadában. Míg az 1945 és 1948 közötti emigránsok nem tekinthetők teljesen egységesnek társadalmi és politikai tekintetben sem, addig az 1956-os menekülthullám tagjait a nyugati sajtó egyértelműen „hősökként” aposztrofálta.⁶ Nyilvánvalóan ez sem segítette elő a különböző időben érkező és letelepedő magyar közösségek közötti pozitív viszony kialakulását.⁷ Ennek is köszönhető, hogy számos új kulturális szervezet és sajtóorgánium alakult 1956 után, amelyeknek egy része megtalálta a módját a korábban is kint élő magyarsággal való együttműködésnek, de ezeknél a közösségeknél 1956 volt az identifikáció alapja, azaz emlékezeti fordulópont, ami meghatározta a közösségi tudatukat.⁸ Ahogyan a kanadai állam is hivatalos keretek között tett különbséget az ötvenhatos magyarság és elődeik között azzal a gesztussal, hogy a kanadai nemzeti történelmi örökség részének nyilvánította az ’56-os kanadai magyar menekülthullámot.⁹

A kulturális emlékezeten keresztül a múlt olyan különböző szimbolikus alakzatokat vesz fel, amelyek a közösség tagjai számára értelmezhetőek, jelentőséggel bírnak. A közösségi emlékezet különböző alakzatai megőrzik a társadalom részére a felhalmozott tudást és a különböző múltképeket, amelyek identitásteremtő szereppel rendelkeznek. Ezeknek a közös szimbólumoknak és kódoknak az értelmezése révén realizálódik az egyén számára a közösen megélt és értelmezett múlt. Eszerint ez megvalósulhat: ünnepeken, évfordulókon, emlékműveken, műalkotásokon, képeken és más szimbólumokon keresztül is.¹⁰ A már említett létrejövő és természetszerűleg is meglévő magyar közösségek és csoportok kollektív emlékezete – tehát csoporttudatának gyökere – magyarságukból fakadt. 1956 egy olyan emlékezeti cezúra és mnemotörténeti esemény volt, amely közvetlenül fejtette ki hatásait. Ötvenhat emlékezete kapcsán megállapítható a mitikussá válás, és megalapozó emlékezeti jelleg, hiszen a Kádár-rendszer onnan számította önmagát, így az ötvenhatos emigráns csoportoknak és közösségeknek is egyfajta alapító mítoszává kellett, hogy váljon. Amíg ötvenhat a Kádár-rendszer alapító mítosza, amely nagyrészt a tagadásra alapult, úgy a diaszpórában élő magyarság számára ez a vélt igazság hangsúlyozásában, az elszenvedett traumák kibeszélésében

nyilvánulhatott meg. 1956 a kanadai magyarság (egyik) alapító mítosza, amelynek kezdete elkerülhetetlenül egy exodus volt, amikor is több tízezer ember szeretett volna új befogadó hazát találni a tengerentúlon.¹¹

A magyar társadalomtörténet nagyobb kivándorlásai közül az „ötödik hullámnak” számít az 1956 ősze és 1957 tavasza között Magyarországot elhagyó 200 000 ember, akiket „hősökként” aposztrofált a korabeli sajtó.¹² Róluk általánosítva elmondható, hogy nagyobb részt budapesti vagy nyugat-magyarországi, magasan képzett, huszonéves férfiak voltak.¹³ Ebből a magas létszámú migrációs hullámból Kanada közel 38 000 embert fogadott be, amely a befogadó államok közül az ország lakosságához képest a legnagyobb arányúnak mondható. Az 1956-os emigránsokról megállapítható, hogy az egyik leggyorsabban és legmélyebben asszimilálódott közösség, köszönhetően egyrészt a Rákosi-rendszer és a levert forradalom traumatikus tapasztalatának, másrészt pedig a kanadai kormány hathatós támogatásának a nyelvtanulás és a munkavállalás megkönnyítésével. Nem ritka jelenség volt, hogy az ötvenhatos emigránsok második generációja már nem tanult meg magyarul.¹⁴ A Kanadába érkező ötvenhatos csoportok legismertebb példája a Soproni Erdészeti Főiskola teljes áttelepülése, amikor is a teljes fakultás a tengerentúlra települt – a hallgatókkal, professzorokkal és családokkal együtt összesen 289 fő.¹⁵ Az University of British Columbia-n belül hozhatták létre a Sopron Divison részlegét, ahol 1961-ben szerzett diplomát az utolsó ötvenhatos osztály. A Torontói Magyar Ház archívumával a Sopron Forestry Faculty is külön gyűjteményt kapott, amely levelezést, tanulmányokat, memorandumokat, meghívókat, képeket, újságkivágásokat, broszúrákat, kéziratokat és különböző pénzügyi iratokat tartalmaz.¹⁶ A fakultás kanadai történetére és annak a szűk, összetartó közösségnek életére és működésére kiváló adalékként szolgálhat a fentebb felsorolt és ismertetett dokumentumok majdani részletes elemzése, továbbá számos – az iratanyagban fellelhető – szaktanulmány a mezőgazdaság-, és erdészettudomány történeti megismerését segítheti elő.¹⁷

Még nem ért véget az 1956-os forradalom megtorlása, amikor az új hazát talált magyarság 1960. október 23-án az Ottawai Magyar Szabadságharcos Emlékműnél a Beechwood Teme-
tőben leleplezéssel egybekötött megemlékezést tartott. Ez volt

⁶ A „Freedom Fighter” jelenségről és a média szerepéről a menekülthullám befogadásában ld. részletesebben: *Harold Troper: Canada and Hungarian Refugees: The Historical Context.* In: *The 1956 Hungarian Revolution* i. m. 186–191.

⁷ vö. *P. Hidas:* i. m. 223–255., *Lénárt A.:* i. m. 10–25., *Bába Szilvia:* Magyar identitás a tengerentúli diaszpórában. Doktori disszertáció kézirat. 2015. 38–99. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/babaszilviaphd.pdf> (2017.08.15)

⁸ 1956 után létrejött pl.: a Kanadai Magyar Hírlap, később Magyar Hírlap (1959–1965), Ottawai Magyarok Egyesülete, Association of Hungarian Students in North America.

⁹ http://www.canadainternational.gc.ca/hungary-hongrie/bilateral_relations_bilaterales/index.aspx?lang=eng (2017.09.04.)

¹⁰ *Gyáni Gábor:* Történelem vagy (csupán) emlékezet? In: *Üő: A történelem mint emlék(mű).* Bp., 2016. 19–34., *Üő:* Az európai kollektív emlékezet állása és perspektívái. In: *Üő:* i. m. 2016. 275–298., *Aleida Assmann:* Transformations between History and Memory. *Social Research: An International Quarterly* 75, no. 1 (2008) 49–72.

¹¹ *Gyáni Gábor:* 1956 mint mnemotörténeti esemény: a félelem mint történelmi erő. In: *A forradalom ígérete? Történelmi és nyelvi események keresztjeződései.* (Szerk. Bónus Tibor – Lőrincz Csongor – Szirák Péter.) Bp., 499–510., *Üő:* Ötvenhat egyéni és kollektív emlékezete. In: *Üő:* i. m. 230–242.

¹² *Bába Sz.:* i. m. 38.

¹³ *Valuch Tibor:* Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. 2005. 91.

¹⁴ *Bába Sz.:* i. m. 69. oldalán hivatkozik: *Várdy Béla:* Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság renghagyó története. Bp. 2000. 483.

¹⁵ A pontos számadatokkal kapcsolatban vesd össze: *Roller Kálmán:* „... mi is voltunk egyszer az Akadémián? Soprontól Vancouverig, 1956–2000. 2001. 255. p., *Mihály Márta:* Remembering 1956: Invited Immigrants – The Sopron Saga. *Hungarian Studies Review*, 34 (2007) 143–151.

¹⁶ MNL OL - P 2343 - II. - 10. Sopron Forestry Faculty (rendezés alatt).

¹⁷ A Sopron Division történetével kapcsolatban részletesebben lásd: *Roller K.:* i. m. 2001. 255. p., *Mihály M.:* i. m. 143–151.

az első ötvenhatos emlékmű Kanadában, ami akkor még egy egyszerű gránit sírkő, az alábbi kőbe és réztáblára vésett felirattal: „Hungarian Freedom Fighters Memorial 1848–1956, és 1956 Magyar szabadságharc mártírjainak Ottawa magyarsága és canadai barátai. 23 okt. 1960.” Az Ottawa Hungarian Community Centre iratanyagában¹⁸ számos megemlékezés és emlékművekkel kapcsolatos dokumentáció található, a megemlékezések részletes leírásával, meghívókkal, megrendelési számlákkal. Az előbbi emlékműre vonatkozóan található egy száz dollárról kiállított számla, amely szerint a felállítás egyik kezdeményezője a Magyar Presbiteriánus Egyház volt. Találhatók továbbá leírások az ünnepélyről: a programterv eredeti gépelt változata, az Új Élet magyar emigrációs folyóirat 1960. XI. számában megjelent rövid beszámoló szintén eredeti, gépelt verziója. A leírások beszámolnak arról, hogy kik mondtak beszédet, kik vettek részt a megemlékezésen és milyen imák vagy énekek hangzottak el (a Magyar Hiszek egy közös elmondása, Dömös Gyula mérnök emlékbeszéde, főtisztelendő Kovács Angelus magyar nyelvű imája és áldása, nagytiszteletű dr. Tóth Kálmán angol nyelvű imája és áldása, üdvözlések felolvasása John Diefenbaker miniszterelnektől, Ellen Fairclough bevándorlásügyi minisztertől, Norman Wilson szenátortól, Piersen Lester a szabadságharc idején volt kanadai külügyminisztertől). John Pickersgill bevándorlásügyi miniszter és Geroge H. Nelms Ottawa polgármestere személyesen is megjelent a megemlékezésen. Az ünnepélyt a kanadai és a magyar himnusz eléneklése zárta.¹⁹ Egy emlékmű a különböző szakrális és rituális megemlékezési gyakorlatokon keresztül válhat az emlékezet helyévé, ahol egy közösség a térbe helyezi ki múltjának egy darabját.²⁰ A fentebb leírt megemlékezés több szempontból is érdekes, hiszen a temetők értelmezhetők a halott és élő generációk közötti kommunikáció helyszínékként, itt azonban a halott(ak) fizikai teste csak hiányként van jelen a hősöknek szánt sírkő alatt. A rituális megemlékezéshez azonban a test nem is szükséges, hiszen a nemzet szabadsága sem kézzel fogható, nem tekinthető élő organizmusnak, mégis egy temetőben emlékeztek meg róla. A befogadó ország prominens személyeinek jelenléte is sokatmondó, hiszen legitimálják az ötvenhatos emigráció jelenlétét új hazájukban. A kanadai himnusz eléneklése is mutatja, hogy a diaszpóra tagjai nem törekedtek kizárólagosan magyar identitásuk megőrzésére. Ahogyan Kanada befogadta az ötvenhatos menekülthullámot, úgy ők is '56-ra emlékezve helyet szorítottak befogadó hazájuk nemzeti himnuszának. A temetés egy olyan rituális lokalizáció, amely meghatározza egy közösség térbeli hovatartozását és helyhez való kötődését, tehát ezzel a szertartással az emigráns magyarok új hazájukhoz való tartozását is kifejezték.²¹

¹⁸ MNL OL - P 2343 - II. - 7. Ottawa Hungarian Community Center (rendezés alatt).

¹⁹ Uo.

²⁰ Pierre Nora: Emlékezet és történelem között: a helyek problematikája. In: Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok (Ford. K. Horváth Zsolt.) Bp., 2010. 15–18.

²¹ Zombory Máté: A nemzeti hovatartozás mint térbeli probléma: emlékezetpolitikai Magyarországon 1989 után. Doktori disszertáció kézirat. Bp., 2010. 82–83. http://tatk.elte.hu/file/dissz_2011_ZomboryMate.pdf

A Beechwood Temető nem kizárólagosan a forradalomra való emlékezés helyévé vált, hanem a kanadai magyar társadalom múltjának egyik térbeli kikristályosodási pontjává, hiszen számos más megemlékezést és ünnepséget tartottak ott. Az Ottawai Magyar Egyesület meghívója szerint 1964. augusztus 23-án Szent István emlékére magyar találkozózt szervezett, római katolikus misével és református istentisztelettel egybekötve.²² Tehát az államalapításra is ugyanott emlékeztek meg, ahol az 1956-os forradalomra is. Ennek egyik praktikus oka, hogy a kanadai magyarság ekkor még nem rendelkezett más emlékművel, múltját és identitását kifejező szakrális térrel. Más meghívók – szintén az egyesülettől – pedig arról tanúskodnak, hogy az éves októberi megemlékezés, a fentebb ismertetett koreográfiát követve, rendszeressé vált. Meghívók, beszámolók, vagy például egy 1961-es pásztorlevél a Kálvin Magyar Református Egyháztól számolnak be az évről-évre megtartott megemlékezésekről.²³

Tölgyessy Viktor a *Szabadság Magyarországnak – Szabadság mindenkinek* emlékművét a forradalom 10. évfordulójára 1966. október 23-án, Torontóban állították fel. A modern alkotás egy robbanást ábrázoló mű, amely a forradalom hevességét, az égő lángot és egyben a magyarság testből kiszakadó magyar emigrációs társadalmat ábrázolja. Így az 1960-ban készített sírkő után elkészülhetett az első kanadai ötvenhatos emlékmű, amelyről vizuális forrás a Torontói Magyar Ház eddig feltárt anyagában egy, az 50 éves évfordulóra készült *The 56ers – Les réfugiés de 1956 – Az 56-osok* feliratú, és Szent István király lovas szobrát ábrázoló borítékon található bélyeg. Az emlékmű miniatürizált ábrázolása és szimbólumként való használata egyértelműen igazolja, hogy jelentős szerepet foglal el a kanadai magyar társadalom kollektív emlékezetében.²⁴

Az Ottawai Magyar Egyesület 1966-ban megszervezte egy, a megemlékezéseket előkészítő Emlékbizottságot. A bizottsághoz kapcsolódó összegyűjtött iratanyag tartalmaz újságkivágatokat, meghívókat, hivatalos beszámolót az előkészületekről, leírásokat a megemlékezésről, felhívásokat, továbbá egy levélváltást, amely beszámol egy az Ottawai Magyar Egyesületen belül kialakult konfliktusról. Lendway-Zwickl Jenő, az egyesület elnöke, a megemlékezések szervezése során – a levél leírása alapján – önkényesen járt el különböző személyek meghívásának módjában és egyéb költségvetési kérdésekben. A nyílt levelet író tagok aggályaikat fejezték ki, hogy a rendezvények szervezésére felállított Emlékbizottság értelmét veszti, hogyha az elnök nem működik együtt velük, továbbá nem reprezentálja egységesen a kanadai magyar közösséget. A csoporton belüli szétválás és konfliktusok a különböző súlyú kérdésekben nem voltak példa nélküliek más emigráns magyar szervezetekben sem. Jobban érthetővé válik azonban a jelenség, hogyha megismerjük Lendway-Zwickl Jenő személyét és személyiségét,

(utolsó megnyitás: 2017.09.01.) hivatkozik W. Lloyd Warner-re: *The Living and the Dead. A Study of the Symbolic Life of Americans*. New Haven. 1959.

²² MNL OL - P 2343 - II. - 7.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

akinek hagyatéka szintén kutathatóvá vált.²⁵ A szervezeten belüli konfliktusra vonatkozó dokumentáció rámutat az emigráció közösségi életében adódó nehézségekre, amelyek középpontjában mindig a magyarság egységes képviselője és reprezentációja állt. A különböző nagyobb évfordulók és megemlékezések dokumentációjának részletes vizsgálata, összehasonlítása és diskurzuselemzése nemcsak azt mutathatja meg, hogy a kanadai magyar diaszpóra hogyan emlékezett meg saját létrejöttéről, hanem azt is, hogy a közösségi identitás és kollektív emlékezetben milyen változások következtek be az évtizedek során. Tehát milyen szimbólumok, toposzok és ábrázolások kerültek előtérbe, távolodva az 1956-os kezdőponttól. Így például megemlékezéseken, tüntetéseken és ünnepélyeken kívül egyéb szimbolikus módot is találtak a közös múlt ápolásának és a hálaadásnak a befogadó állam irányába, hiszen a 10. évfordulótól évente rendszeresen véradást szerveztek, így viszonzva az 1956 októberében a kanadai Vöröskeresztől kapott nagy mennyiségű vérszállítmányt.²⁶

Sokféle történelmi nézőpont létezik arról, hogy hol végződik a történelem és honnan beszélhetünk „csupán” politikáról. Ilyen szempontból kérdéses lehet, hogy az 1996-os, vagy 2006-os jubileumi rendezvények dokumentációját a történetgócsove elé kell-e vetni. Nem szükséges azonban most ilyen történelemelméleti dilemmákban elmerülni, hiszen jelen dolgozat a jövő kutatói számára hasznos figyelemfelhívás céljából született. Az 1996-os megemlékezések meghívóinak és kiadványainak képi világa is megidézi azokat a toposzokat, amelyek a legutóbbi nagy évfordulók kapcsán is állandónak bizonyultak: a fegyveres „pesti srác”, az utcai szabadságharcos civil ruhában, orosz gépfegyverrel, közepén kivágott nemzeti magyar zászló, a Sztálin-szobor bontása és csonka részei. Érdekes dokumentum az 1996-os évből származó „56-os Szellemi Segély Program Magyarországnak” tervezete, amely abból a premisszából indul ki, hogy a magyar politikai és szakmai vezetők sokszor alkalmatlanok feladataik ellátására, és az „országot múlt századbeli avagy a kommunista rendszerből rájuk maradt módszerekkel” igazgatják. „A Szellemi Segély Program célja: a technika és a management terén segítséget nyújtani ott, ahol erre égetően szükség van.” A dokumentum tartalma rávilágít arra a jelenségre, hogy az ötvenhatos kanadai emigránsok továbbra is rendelkeztek egyfajta „kiválasztott-hős” tudattal, amely tekinthető a menekülthullám körüli médiakampányból származó örökségnek is. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy többségük, érkezésükkor fiatal, képzett értelmiségi volt, akik a rendszerváltás után lehetőséget kaptak – Magyarország elhagyása után több mint 30 évvel –, hogy állampolgári jogaikkal élve részesei legyenek a kiépülő jogállamnak. Politikai preferenciáikat tekintve nem teljesen mérvadó, de szolgálhat némi adalékkal a tervezetből vett alábbi idézet: „[...] – Magyar Igazság és Élet Pártja. Az emigrációban élők nagy többségének

a MIÉP ideológiája áll legközelebb. A baj az, hogy a magyar választók szemében egy igen szélsőséges, mondhatni náci párt (has image problems).” A dokumentum távlati célként írja le, hogy országgyűlési jelöltet állítsanak abban az esetben, ha az ötvenhatos emigránsokat elfogadják a magyar politikai életben. Tehát az ötvenhatos emigránsok egy része önmagát olyan különálló politikai entitásként definiálta – vagy vágyta definiálni –, amely szerepet tölthet be a magyar közéletben, és a magyar társadalom szemében tiszteletnek örvend.²⁷

Az 1996-os megemlékezések azért is különlegesek, mert ez volt a forradalom első nagyobb jubileuma, amelyet a magyarországi társadalom is szabadon megünnepelhetett. Így szükségszerűen a kanadai ötvenhatos emigráns közösségek ’56 képében is változás kellett, hogy beálljon, hiszen már nemcsak a magyar emigrációnak adatott meg a lehetőség, hogy szabadon emlékezzen meg a forradalomról, hanem nekik is illeszkedniük kellett a Magyarországon is kialakuló emlékezeti kánonhoz, így szükségszerűvé vált a különböző és párhuzamos diskurzusok összeütközése. Talán ebben a kontextusban – a kanadai emigráció és magyar társadalom egymásnak ellentmondó diskurzusában – értelmezhető leginkább a fentebb idézett dokumentum mellett Kertész Dezső *Szükségszerű és lehetséges* című esszéjének kézírata, amely egyfajta történetfilozófiai értékelése 1956-nak.²⁸

A 2006-os megemlékezés összegyűjtött iratainak összefoglalója is hasonló, mint az előzőké, habár jelentősen nagyobb dokumentáció annál. Számos angol nyelvű kanadai napilapnak és folyóiratnak a forradalommal foglalkozó száma bekerült a gyűjteménybe: *Toronto Star*, *Globe and Mail*, *The Ottawa Citizens* stb. A folyóiratok különböző cikkei a 2006-os megemlékezésekről, ünnepélyekről, az 1956-os magyar emlékmű felállításáról tudósítanak, vagy ötvenhatos emigránsokkal, a magyar diaszpóra prominens tagjaival készített interjúkat közölnek. Átfogó sajtókutatások nélkül ebből a gyűjteményből is szembetűnő, hogy a kanadai médiában jelentős visszhangot kapott a forradalom 50. évfordulója,²⁹ habár ennek egyik oka a 2006-os Kossuth téri megmozdulások és a tovább gyűrűző tüntetéssorozat, amely felerősítette a forradalomra való megemlékezések hevesességét, összekötve az aktuális kormányellenes közhangulattal.³⁰

2006. október 4-én állította fel az ottawai Maple-szigeten a Canada-Hungary Educational Foundation az ötvenedik évfordulóra készült ’56-os emlékművet. Az emlékmű egy három méter magas, vörös gránitömb, mellette egy kopjafával. Az emlékmű felirata köszönetet mond a menekülthullám befogadásáért. A magyar emigráció tagjai sajnálatlanul konstataáltak, hogy az emlékmű nem említi a forradalom során elesett hőseket. Erről több kanadai folyóiratban megjelent angol nyelvű interjú és cikk is tanúskodik, amelyek szintén a gyűjtemény részét képezik.³¹ Az emlékmű

²⁵ Lendvay-Zwickl Jenő életéről és hagyatékáról ld. bővebben: MNL OL - P 2343 - I. - 10., *Szabó Dorottya*: „Modernkori párhuzamos életrajzok” - Az emigráns lét kettőssége Lendvay-Zwickl Jenő és Sujánszky Jenő irathagyatéka tükrében című tanulmányát jelen füzetben.

²⁶ MNL OL - P 2343 - II. - 7.

²⁷ MNL OL - P 2343 - II. - 7.

²⁸ Uo. Esetleges publikációjáról nincs információ.

²⁹ MNL OL - P 2343 - II. - 7.

³⁰ 1956 és 2006 tüntetéseinek térbeli és szimbolikus párhuzamaihoz lásd: *Sárhegyi Tamás*: Tér, tüntetés, tapasztalat. In: Studium: Tanulmánykötet. (Szerk. G. Molnár Péter.) Bp., 2016. 147–160.

³¹ MNL OL - P 2343 - II. - 7.

formájában és egyszerűségében fejezi ki, hogy a Kanadába érkező magyarság milyen sziklaszilárd részét képezi a társadalomnak, a magyar címert alulról ölelő juharfavirágzat szintén ezt szimbolizálja. A vörös gránit színével utal a forradalmi idők hevére, valamint a magyar és kanadai nemzeti színek párhuzamára. A gyűjteményben található az emlékmű felállításának körülményeire, főleg a kanadai magyar közösségeknek szóló adományozásra felszólító levelek és röpiratok, amelyek alapján következtetni lehet az emlékműállítás folyamatára.³²

Ahogy számos egyetemista diák és egyéb értelmiségi hagyta el Magyarországot és került a tengerentúlra, úgy több tehetséges képzőművész, irodalmár érkezett Kanadába és alkotott ott. Ide sorolható például Kárpáti Klári, akinek az alkotásairól készült másolatok és fényképek értékes részét képezik a Torontói Magyar Ház fondjának.³³ Természetesen rajta kívül számos más alkotó hagyatéka is Magyarországra érkezett, akiknek egyes munkái összefüggésben vannak az 1956-os forradalommal, vagy reflektálnak rá.³⁴ Ilyen például a tanulmány elején már idézett *Legyünk, magyarok* című Szóhner Gábor vers, amely a diaszpórában élő közösségek nemzeti összetartozására és a magyarságtudat fontosságára hívja fel a figyelmet.³⁵ Ugyancsak a Szóhner Gábor által írt és Vancouverben megjelent *Immigrant* című regénye, amely az emigrációs lét és identitás kérdéskörét taglalja.³⁶ Ennél jóval egyértelműbb Seres József *Ezerkilencszázötvenhat* című drámája, amely kéziratból készített másolatként képezi részét az iratanyagnak. A dráma 1998-ban jelent meg Torontóban, Magyarországon kevésbé ismert. Ennek egyik lehetséges oka, hogy maga a mű is inkább a kanadai diaszpóra tagjainak szól, hiszen a bonyodalom feloldása, vagy egyes karakterek végső sorsa is Kanadához kapcsolódik. A szöveg szimbolikája és forradalmi toposzai kapcsolódnak a fentebb említett kanonikus jellemzőkhöz. Fontos szerepet tölt be benne Nagy Imre alakja, továbbá megjeleníti a rehabilitáció

utáni Kádár-korszak csendes értelmiségi asztaltársaságainak vélt párbeszédeit a forradalmi múlttól, tabusításról és az emigrációba vonult rokonokról és barátokról, akiknek a nyugati társadalom által biztosított kényelem, jólét és biztonság mellett a hazától való kényszerű elszakadás jutott osztályrészül, szemben az otthon maradókkal.³⁷

A Torontói Magyar Ház archívumának forradalommal kapcsolatos dokumentumai nem tükrözhetik teljes egészében a Kanadában élő magyar diaszpóra 1956-os forradalomról alkotott percepcióit és annak identifikáló jellegét, azonban számos olyan jellegzetességre szolgál adattal, amely a vonatkozó történeti és szociológiai szakirodalomban csak kevésbé van jelen. Nemcsak a megfigyelt megemlékezésekben beálló változások és a diskurzus alakulása a fontos ebben az esetben, hanem a jövő kutatásainak szempontjából az évtizedek során átalakuló iratanyag minőségi és mennyiségi összetétele. Míg az 1960-as évekből, többek között, főleg meghívók, körlevelek és újságkivágatok kerültek megőrzésre, addig a későbbi évtizedekben már különálló irodalmi és közéleti szövegek, teljes – a különböző megemlékezési időszakokból származó – konferenciaprogramok, ünnepségek komplett programtervei. A különböző megemlékezések elemzése rámutat az idővel formálódó, kevert kanadai-magyar identitás szimbolikus sarokköveire, a folyamatosan alakuló „ötvenhatos” kanadai-magyar identitásra. Persze nem szabad az iratanyag összetételének vizsgálatakor elfelejteni, hogy ezek a vegyes minőségű és funkciójú dokumentumok nem egy hivatalos iratkezelési eljárás részének maradványai, hanem egy kisebbségi kulturális intézmény szubjektív szempontok szerint létrehozott és összegyűjtött archívuma. Felépítése inkább tükrözi az iratanyagot rendező személy egyéni célját és elképzeléseit. A kanadai magyar múlttól folyó diskurzus egy narratívájának, egyben egy emlékezeti konstrukciónak tekinthető a Torontói Magyar Ház fondja, amely még így is páratlan forrásértékkel bír a kurrens és jövőbeni magyar

³² Uo.

³³ MNL OL - P 2343 - I. - 6. Kárpáti Klári hagyatéka.

³⁴ MNL OL - P 2343 - I. - 17. Seres József irathagyatéka, MNL OL - P 2343 - I. - 19.

³⁵ A diaszpórában kiadott folyóiratban vagy egyéb kötetben való megjelenésről nem áll rendelkezésre információ.

³⁶ MNL OL - P 2343 - I. - 19.

diaszpórakutatások szempontjából.

³⁷ MNL OL - P 2343 - I. - 17.